

TÜSKÉS TIBOR

Németh László öt kiadatlan levele

A pécsi Jelenkor című irodalmi és művészeti folyóiratot 1959 és 1964 között szerkesztettem.¹ Ebben az időben Németh László két írását közölte a lap (egy tanulmányt és egy rádiójegyzetet), valamint helyet adott négy róla szóló tanulmánynak (Bencze László, Bohuniczky Szefi, Fodor Ilona és Rajnai László írásának). Németh László ismerte a folyóiratot, a szerkesztőség törekvéseit: neve a között a tíz magyar író neve között szerepelt, akinek a szerkesztőség tiszteletpéldányként küldte a folyóiratot. Már a szerkesztés éveiben Németh Lászlóval levelet váltottam, az íróval Pécsen találkoztam. Ez a kapcsolat akkor is megmaradt, amikor 1964 nyarán a Jelenkor szerkesztőségéből irodalompolitikai okok miatt kiakolbóltottak. Németh Lászlókat Sajkodon és Budapesten meglátogattam, ő feleségével együtt Pécsen és Balatonfenyvesen volt a vendégünk. Az író számos dedikált könyvét küldte el, munkáiról többször kritikát írtam. Később a személyes kapcsolat történetéről tanulmányokban számoltam be.²

Németh László 1949 utáni levelezése három vaskos kötetben látott napvilágot.³ A gyűjteményben Németh Lászlóhoz írott kilenc levelemet (illetve mások leveleiben és a névmutatóban a számos rám való hivatkozást) megtaláltam, de a kötetek Németh Lászlónak csupán egyetlen hozzám írott levelét tartalmazzák. A közelmúltban levelezésemet – mielőtt a Petőfi Irodalmi Múzeumban letétbe helyeztem – átnéztem, és abban Németh László további öt, hozzám írott levelére bukkantam. Az alábbiakban e leveleket adom közre. Ezzel mintegy másokat is, akik Németh László leveleket őriznek, arra biztatok, hogy Németh László leveleit tegyék nyilvánossá, annak reményében, hogy a Németh László-levelezés egy majdani pótkötetében azok is hozzáférhetővé váljanak. Ez az öt levél és a hozzájuk fűzött jegyzetek talán több új információhoz juttatnak a levelek címzettjéről, mint amennyit megtudunk a levelek írójáról, mégis arra kérem az olvasót, ne tartsa szerénytelennek a levelek közreadóját. Bár a levelek címzettje is lassan abba az életkorba lép, mint amikor Németh László eltávozott, e publikációt elsősorban Németh László személye és írói munkássága indokolja.

¹ Tüskés Tibor: *Időrosta. Egy szerkesztő emlékei. Történetek és dokumentumok. Pannónia Könyvek, Pécs, 1994.* – Tüskés Tibor: *A Jelenkor indulása (1958–1964). Új Forrás Könyvek 23. Tata-bánya, 1995.*

² Tüskés Tibor: *Pannóniai változatok. Szépirodalmi, Bp., 1977.* – Tüskés Tibor: *Jelbeszéd. Kráter Műhely Egyesület, Bp., 1994.* – Tüskés Tibor: *Az exponált idő. Pannónia Könyvek, Pécs, 2000.* – Németh László munkásságával foglalkozó írásaim legteljesebb gyűjteménye: Tüskés Tibor: *Az édenalapító. Írások Németh Lászlóról. Pannónia Könyvek, Pécs, 2001.*

³ Németh László élete levelekben. I–III. kötet. Osiris Kiadó, Bp., 2000. – A levelezéssel foglalkozó tanulmányom: Tüskés Tibor: *A levélíró Németh László. In: Németh László emlékkönyv. Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2001.*

A levelek közlésében, a szöveg átírásában, a tipográfiában azokat az elveket követtem, amelyeket a háromkötetes levelezésgyűjtemény szerkesztője, jegyzetelője és szöveggondozója alkalmazott. A keltezés mindig a levél élén áll. Az olvashatatlan vagy nehezen olvasható szavakra szögletes zárójelbe tett kérdőjel hívja föl a figyelmet. A hónapok nevét – rövidítés helyett – teljes alakjukban közöljük. A levelekhez fűzött, a szokásosnál talán bővebb jegyzetanyag a levelek irodalomtörténeti vonatkozásait hivatott megvilágítani.

1.

Budapest, 1965. december 27.

Kedves Tüskésék!

A karácsonyi hajsza után, a mezőszilasi sürgönyök, üdvözlések megköszönésére szántam az első napot. Fodor Andrással kezdtem, hogy bele tudjam csábítani magam a munkába s most megint derűs szigethez érek, ahogy a Ti sürgönyötököt veszem elő... Jól esik arra gondolni, hogy ilyen házaspár is van ebben az országban; a pécsi lelátogatásban, a Veletek töltött félóra s dedikáló tanítványaitok fehér blúza, mosolya volt a fáradság jutalma. Köszönöm az újabb ajándékot, megemlékezést.

Mínthogy egy vallásban élő emberek ismerni szokták egymást, megkérdem, nem tudnád-e egy Terbe Klára nevű sürgöny feladónak az üdvözlőmet átadni.

A Jelenkor megkérdezte, nem irnék-e én is Várkonyi Nándor 70. születésnapjára. Az igazság az, hogy a szeretetem nagyobb és kialakultabb bennem, mint pályájának az ismerete. Mínthogy, gondolom, Te is ott vagy az emlékszámban írói közt, egyelőre Téged kérdezlek meg: mit szólnátok hozzá, ha egy interjút készítenék velem, tanulmány helyett... S tudnál-e adatokkal, egy jó tanulmánnyal segíteni.

Kézcsók, ölelés (a derék ...[?] írásnak szól):

N. László

Kézzel, tollal írt levél, borítékban. Cím: Tüskés Tibor író, tanár, Pécs, Surányi M. u. 25. Feladó: Németh László, Budapest, II. Szilágyi E. fasor 79.

A levél helye a Németh László élete levelekben II. 1962–1966. c. kötetben (Osiris Kiadó, Bp., 2000.) a 2631. és a 2632. sz. levelek között van.

a mezőszilasi sürgönyök: Németh László 40 éves írói jubileuma alkalmából Mezőszilason a községi tanács és a Mezőföld Termelőszövetkezet 1965. december 11-én nagyszabású megemlékezést tartott. – *Fodor Andrással kezdtem:* Fodor András (1929–1997): költő, író, műfordító. A Fodor Andrásnak írt levél a Németh László élete levelekben II. 1962–1966. c. kötetben (Osiris Kiadó, Bp., 2000.) a 2631. sz. levél. Ebben írja Németh László: „Tüskésék is küldtek egy szép sürgönnyt. Megint egy emberpár, akiért az ember egyik szeme sír, a másik meg nevet.” – *a pécsi lelátogatásban:* Németh László 1965. november 10–12-én a pécsi Filmszemlén az Iszony bemutatóján vesz részt. – *Terbe Klára:* a pécsi Leöwey Klára gimnázium tanulója. – *Várkonyi Nándor 70. születésnapjára:* Várkonyi Nándor (1896–1975): író, szerkesztő, irodalom- és tudománytörténész. 70. születésnapja: 1966. május 19. 1966. március 9-én Pécsen az Üdülő Szállóban tartózkodó Németh László meglátogatta Várkonyi Nándort, és interjút készített vele. Az útra Tüskés Tibor is elkísérte. Az írás Látogatás Várkonyi Nándornál címmel először megjelent: *Jelenkor*, 1966. 5. sz. – *S tudnál-e adatokkal, egy jó tanulmánnyal segíteni:* Tüskés Tibor kéziratban küldte el Németh Lászlónak Írás és szolgálat c., Várkonyi Nándorról szóló tanulmányát. Az írás először megjelent: *Jelenkor*, 1966. 5. sz.

2.

Sajkod, 1967. szeptember 15.

Kedves Barátom!

Nagyon köszönöm, hogy két tanulmányodat megküldted: a fenyvesi kiránduláshoz a környezet elemzését, könyvtáros-drámámhoz somogyi könyvtárlátogató utatokat... Az utóbbi ugyan elég nagy zavarba hoz; vagy a kérdést kell tótágast felállítanom: hogy lehet hogy ennyi szép könyvtár s ennyi olvasó ellenére az igazi magyar irodalom mégis agonizál vagy a gyanút magam ellen fordítani: nem a magam írói bukását látom-e én bele a magyar irodalom, sőt nemzet mai állapotába, holott minden a legjobban szelel?

De nem azért írok: már az iskola-monográfiában meglepett, milyen jól (szépírói rafinériával) írsz Te; most még inkább. S felvetem a kérdést: nem kellene-e egy regénynek (esetleg iskola-regénynek) nekivágnod! Hisz az is szép, hasznos, amit sűrűn megjelenő tanulmányaidban adsz – egészséges szempontok, tiszta magyar hang – de nem marad-e kicicítatlan valami, ami a kártyában benne van?

A fenyvesi kirándulás mind a két házaspárnak szép emléke marad. Feleségedről nemcsak azt tudjuk most már, hogy remek pedagógus, minta-ember, de azt is, hogy nagyszerű, pazar háziasszony. (Ezt nem azért írom – hogy ha Pécsset esetleg meglátogatjuk, ráföldrözön saját rekordjára; hanem hogy *meggyőződünk* s eztán ne hozzon bennünket, mint vendéglátókat zavarba.)

A két gyereket csókolom, Titeket ölel:

Laci bácsi

[U. i.]

Megjötték Bandi könyvei: a líra visszatért régi, biztos medrébe, csak szélesedett; a fordítások: Kosztolányira, Szabó Lőrincire emlékeztető gazdag világirodalmi anthológia.

Kézzel, tollal írt levél, borítékban. Cím: Tüskés Tibor tanár, író, Pécs, Surányi Miklós u. 25. Feladó: Németh László, Aszófő.

A levél helye a Németh László élete levelekben III. 1967–1975. c. kötetben (Osiris Kiadó, Bp., 2000.) a 3059. és a 3060. sz. levelek között van.

két tanulmányodat: Tüskés Tibor: Mindennap Balaton. Valóság, 1967. 8. sz. és Tüskés Tibor: Könyvtárnézőben Somogyban. (Martyn Ferenc illusztrációival.) Somogyi Szemle, 1968. 1. sz. – *az iskola-monográfiában*: Tüskés Tibor: Egy tanár töprengései: Valóság, 1966. 9. sz. – *A fenyvesi kirándulás mind a két házaspárnak*: Németh László és felesége 1967 augusztusában Bodosi Györgyékkel együtt látogatta meg Tüskés Tiborékat balatonfenyvesi nyaralójukban (ekkor Tavasz u. 28.). – *Feleségedről*: Tüskés Tiborné Szemes Anna akkor a pécsi Leöwey Klára gimnázium magyarszakos tanára, az irodalmi szakkör vezetője. – *A két gyereket*: Tüskés Gábor (1955–) és Tüskés Tünde (1959–). – *Bandi könyvei*: Fodor András ekkor megjelent két könyve: Arcom útjai. Versek. Magvető, Bp., 1967.; Napraforgó. Válogatott versfordítások. Magvető, Bp., 1967.

3.

Budapest, 1969. január 2.

Kedves Barátom!

Nagyon örülök, hogy láthatlak, s megköszönhetem a megköszönendőket. Új írást, az Összmű jegyzetén, bevezetőin kívül, én a grafomán, nem adok ki többé a kezemből; de ezek közül tán választhatnánk valami alkalmasat.

Én most reggeltől 6–8 órán át a lányom (Csilla) lakásában dolgozom, próbálok dolgozni (korrektúra; szövegek gép alá adása) de 5-re már otthon vagyok. Nem késő az már Neked? S Fodor Bandit nem csábíthatnád magaddal? Róla is régen hallottam valamit.

Ölel családdal:

Németh László

[U. i.]

Most látom, hogy koradélután írsz. Tehát kedden, 7-én 1/2 4-re otthon leszek.

Kézzel, tollal írt levél, borítékban. Cím: Dr. Tüskés Tibor tanár, Pécs, Surányi M. u. 25. Feladó: Németh László, Budapest, II. Szilágyi fasor 79.

A levél helye a Németh László élete levelekben III. 1967–1975. c. kötetben (Osiris Kiadó, Bp., 2000.) a 3399. és a 3400. sz. levelek között van. A levél válasz Tüskés Tibornak a gyűjteményben található 3399. sz. levelére. Ebben a levélben Tüskés Tibor azt jelzi, hogy interjút szeretne készíteni Németh Lászlóval a Könyvtáros c. folyóirat szerkesztőségének megbízásából.

az Összmű: 1969-ben a Magvető és a Szépirodalmi könyvkiadók gondozásában megindul a Németh László munkái c. életműsorozat. Ennek első kötete a Negyven év, Horváthné meghal, Gyász címet viseli. Tüskés Tibor írása a Könyvtáros c. folyóirat 1969. 9. számában jelenik meg Németh Lászlóról, összes műveinek kiadása alkalmából címmel. Ennek anyagában – interjúként – az életmű kiadás újabb kötete, Az én katedrám (Magvető és Szépirodalmi, Bp., 1969.) előszavát használta föl.

4.

Budapest, 1969. január 28.

Kedves Tibor!

Hölvényi elküldte Az én katedrám-at: a propaganda füzet kéziratából, sajnos, nem tudtak másolatot adni. De tán az irodalomtörténeti könyv tervére is ráépítheted tanulmányodat.

Feléseged szakköre néhány bevezető szót kért tőlem a rólam szóló ülésükhöz. A tanároknak s elsősorban az ő tanárnőjüknek állítottam ki diplomát benne. Tán nem árt, ha megnézi, nem csinál-e bajt vele; főleg az utolsó mondatban nem kell-e elhagyni, amennyiben hatóság is van jelen az „imbolygó” és „szegény” jelzőket.

A Déli partot nagy érdeklődéssel olvasgatom. Sok érdekes adat, eleven írói tálalás; de ami a legfontosabb: egy új tájhazát szakítasz ki – líráddal s szakismeretekkel. Ez után még többet várok a földrajzodtól. Szép lenne Magyarországot, mint az írók, művészek által átjárt (s esetleg még át nem járt) tájhazák mozaikját állítani össze.

Szerettel ölel kis családdal együtt:

Németh László

Kézzel, tollal írt levél, borítékban. Cím: Tüskés Tibor író, tanár, Pécs, Surányi M. 25. Feladó: Németh László, Budapest, II. Szilágyi fasor 79.

A levél helye a Németh László élete levelekben III. 1967–1975. c. kötetben (Osiris Kiadó, Bp., 2000.) a 3410. és a 3411. sz. levelek között van.

Hölvényi: Hölvényi György (1922–): könyvtáros, Németh László írói munkájához több segítséget nyújtott. – *néhány bevezető szót:* Németh László: A Leöwey Klára Gimnázium magyar szakkörének. Megjelent Németh László Megmentett gondolatok (Magvető és Szépirodalmi, Bp., 1975.) c. kötetében. Az írás utolsó mondata: „Kérem fogják föl szerencsésüket hivatásnak, tartsanak ki a divatok szelében is amellet, aminek a szépségéről, igazságáról, meggyőződtek s azt a gyertyányi fényességet, amely tetszésükben gyult, adják hozzá az imbolygó világossághoz, amelyre szegény népünknek olyan nagy szüksége van. 1968.” – *A Déli partot:* Tüskés Tibor: A déli part. (Varga Hajdu István rajzaival.) Somogyi Almanach 10. Kaposvár, 1968. – *még többet várok a földrajzodtól:* Tüskés Tibor: Magyarország. Képes földrajz. (Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp., 1971.) A könyv 1986-ig öt kiadást ért meg, szlovák nyelvre is lefordították.

5.

Budapest, 1969. április 24.

Kedves Tibor!

Megkaptam vásárhelyi kártyátokat; köszönöm Nektek s a kiránduló diákoknak is. Ismertetéstedet olvastam a Jelenkorban; azt is köszönöm. A szerkesztő valami cikk-félét kért a nyári számba; illusztrációnak Czine cikkéhez. Ha egy egész rövid írás elég, küldhetném a könyvnapi ismertetőt. Ha Te nem használtad föl az Én katedrám előszavát, átadhatnád azt.

A Leöwey gimnázium szakkörének küldtem még a télen egy kis bevezetőt. Nem tudom, felhasználták, elmondták–e. Én azt gondoltam, feleséged a rólam szóló szakköri ülés segítője [?] s ahhoz képest fogalmaztam meg. Most esetleg leadnám egy pedagógiai mozaikba [?] s tudnom kellene, mi lett a sorsa.

Április 30-án lemegyünk Sajkodra; ha írsz, oda kérem a válaszodat. Kézcsókját küldi s ölel családdal együtt:

N. László

Kézzel, tollal írt levél, borítékban. Cím: Tüskés Tibor író, Pécs, Surányi Miklós u. 25. Feladó: Németh László, Budapest, II. Szilágyi fasor 79.

A levél helye a Németh László élete levelekben III. 1967–1975. c. kötetben (Osiris Kiadó, Bp., 2000.) a 3456. és a 3457. sz. levelek között van.

vásárhelyi kártyátokat: Tüskés Tiborék 1969 tavaszán jártak pécsi diákokkal Hódmezővásárhelyen. Innen küldtek képeslapot Németh Lászlónak. Tüskés Tibor az iskola udvarán akkor készült két fényképet 1969. július 3-án kelt levelében küldte el Németh Lászlónak. L. Németh László élete levelekben III. 1967–1975. c. kötetben (Osiris Kiadó, Bp., 2000.) a 3497. sz. levelet. – *Ismerettedet olvastam a Jelenkorban:* Tüskés Tibor: Könyvről – könyvre. (Németh László: Kiadatlan tanulmányok, Kassák Lajos: Üljük körül az asztalt.) Jelenkor, 1969. 3. sz. – *A szerkesztő:* Szederkényi Ervin (1934–1987) 1964. augusztus 15-től haláláig szerkesztette a Jelenkort. – *illusztrációnak Czine cikkéhez:* Czine Mihály: Népi irodalom. Illyés Gyula. Németh László. Jelenkor, 1969. 7–8. sz. A tanulmány mellett jelent meg: „Az író – vállalkozás.” Németh Lászlóval beszélget Domokos Mátyás. Jelenkor, 1969. 7–8. sz. – *egy kis bevezetőt:* L. az előző, 4. sz. levelet.